

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14404>

Please be advised that this information was generated on 2014-11-11 and may be subject to change.

Etnocentrisme in Suriname

De bevolking van Suriname bestaat uit heel verschillende etnische groepen. Tussen die etnische groepen bestonden in het verleden en bestaan tot op de dag van vandaag latente en manifeste spanningen. De spanningen kwamen en komen vaak tot uitdrukking in etnische vooroordelen. Over het bestaan daarvan in de Surinaamse samenleving bestaat geen twijfel. Recent empirisch onderzoek naar deze vooroordelen is echter schaars. In dit artikel willen wij een poging doen om in deze lacune te voorzien. De opzet van dit artikel is als volgt. In de volgende paragraaf wordt de probleemstelling van deze studie nader uitgewerkt. Vervolgens beschrijven we de data en operationalisaties. Daarna worden de resultaten van de analyses gepresenteerd. We besluiten met de conclusies en discussie.

PROBLEEMSTELLING

Het doel van deze studie is het beschrijven van etnische vooroordelen van de Surinaamse bevolking. In de begin jaren zestig heeft Van Renselaar (1963) onderzoek verricht naar de houding van Creolen ten aanzien van andere etnische groepen. Hij (1963: 103) concludeert dat met name Hindoestanen door Creolen negatief beoordeeld worden. Daarnaast bleken Creolen uitgesproken positief tegenover Javanen.

Speckmann (1963) heeft de houding van Hindoestanen tegenover andere etnische groepen onderzocht. Op basis van de onderzoeksresultaten laat Speckmann (1963: 89) zien dat Hindoestanen juist tegenover Creolen negatieve vooroordelen sterker onderschrijven dan tegenover andere etnische groepen.

Op grond van empirisch onderzoek in de

jaren zeventig, constateert Derveld (1981: 112-117) dat bij Javanen een groot aantal negatieve vooroordelen leven zowel tegenover Hindoestanen als tegenover Creolen.

Uit eerdere studies in andere samenlevingen is gebleken dat negatieve vooroordelen ten aanzien van andere etnische groepen niet op zich staan maar samengaan met positieve vooroordelen ten aanzien van de eigen etnische groep. Dit verschijnsel staat bekend als etnocentrisme. Etnocentrisme wordt gedefinieerd als de combinatie van een overwegend negatieve attitude tegenover etnische 'outgroups' en een overwegend positieve attitude tegenover de etnische 'ingroup' (Sumner 1906/1959: 12-15).

Al vele malen en in veel verschillende delen van de wereld is empirisch onderzoek verricht naar etnocentrisme. Steeds is hierbij de bifactoriële structuur van positieve attitudes tegenover de etnische ingroup en negatieve attitudes tegenover etnische outgroups ontdekt en beschreven. Een negatieve attitude tegenover etnische outgroups bleek steeds sterk samen te hangen met een positieve attitude tegenover de etnische ingroup (Sumner 1906/1959; Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson & Nevitt Sanford 1950/1982; Smooha 1987; Eisinga & Scheepers 1989; Billiet, Carton & Huys 1990; Pieterse, Scheepers & Van Der Ven 1991; Billiet, Eisinga en Scheepers, 1996).

De vraag waarom en op welke wijze individuen vooroordelen vormen ten aanzien van de eigen en ten aanzien van andere groepen, wordt beantwoord door de Sociale Identiteit Theorie van Tajfel (1981, 1982). Deze theorie gaat uit van het axioma dat mensen de fundamentele behoefte hebben om bij een of andere sociale groep te horen alsook behoefte hebben aan een positief beeld van zichzelf en van de

sociale groep waartoe men zich rekent. Hier toe vergelijken mensen de eigen sociale groep met andere sociale groepen en wel zodanig dat zij zich op positieve wijze onderscheiden van de buitenstaanders. Het resultaat van deze vergelijking is dat andere sociale groepen inferieur worden geacht in verhouding tot de eigen sociale groep die superieur wordt geacht. Het proces via welke de positieve sociale eigen identiteit tot stand komt, noemen we sociale identificatie. Het toekennen van overwegend negatieve karakteristieken aan sociale groepen waartoe het individu zich niet rekent, wordt sociale contra-identificatie genoemd. Sociale identificatie en sociale contra-identificatie resulteren in respectievelijk een positieve attitude tegenover de ingroup en een negatieve attitude tegenover outgroups (vgl. Eisinga & Scheepers 1989: 1-25).

Het merendeel van de eerder genoemde studies heeft zich met name gericht op etnocentrische attitudes van een dominante *meerderheidsgroep* ten aanzien van etnische *minderheden*. Suriname is een samenleving die niet gekenmerkt worden door een meerderheid tegenover één of meerdere etnische minderheidsgroepen. Het is een op etnische grondslag verzuilde samenleving waarin geen sprake is van een dominante etnische groep in kwantitatieve zin, maar waar verschillende etnische minderheidsgroepen naast elkaar leven. Op basis van de Sociale Identiteit Theorie veronderstellen we dat ook in Suriname de eerder genoemde bifactoriële structuur zal worden aangetroffen.

Het doel van deze studie, het beschrijven van etnische vooroordelen van de Surinaamse samenleving, beperken we tot de drie grootste etnische groepen in Suriname, te weten: Hindoestanen, Creolen en Javanen. Het doel laat zich aldus vertalen in de volgende vraagstellingen:

* Welke positieve en negatieve eigenschappen kennen Hindoestanen, Creolen en Javanen toe aan de eigen etnische groep en aan andere etnische groepen?

* In welke mate bestaat onder de onderscheiden etnische groepen een samenhang tussen de beide componenten van etnocentrisme? In casu: in welke mate bestaat er een samenhang tussen een positieve attitude tegenover de etnische ingroup enerzijds en een negatieve attitude tegenover etnische outgroups anderzijds?

* In welke mate worden etnocentrische attitudes door de onderscheiden etnische groepen onderschreven?

* Welke sociale categorieën van de onderscheiden etnische groepen onderschrijven etnocentrische attitudes in het bijzonder?

Deze vragen zullen gedeeltelijk voor de Hindoestanen, Javanen en Creolen gezamenlijk en gedeeltelijk voor de drie etnische groepen afzonderlijk worden beantwoord.

DATA

De grondslag voor deze studie wordt gevormd door data afkomstig van het in 1992 uitgevoerde survey 'Sociaal Culturele Ontwikkelingen in Suriname'. In dit survey zijn allerlei zaken die betrekking hebben op het leven in een multi-etnische samenleving aan de orde gesteld. Daarnaast is in kaart gebracht wat nu precies de sociaal-economische omstandigheden zijn waarin de Surinaamse bevolking leeft (Hassankhan, Ligeon & Scheepers 1995: 249-274), wat voor politieke opvattingen de bevolking huldigt, en wat voor gebruiken, waarden en normen men hanteert.

Het onderzoek heeft betrekking op een representatieve steekproef van de Surinaamse bevolking van 16 jaar en ouder, woonachtig in de hoofdstad Paramaribo.¹

Via de 'area sampling' methode² (Swanborn 1987: 275) zijn 620 potentiële respondenten geselecteerd waarvan er uiteindelijk 341 bereid en in staat waren medewerking te verlenen aan het onderzoek: een response-rate van 55%. De respondenten behoren tot verschillende etnische groepen. De resultaten die

in deze studie worden beschreven, berusten op de data afkomstig uit interviews met respondenten behorende tot één van de drie grootste bevolkingsgroepen; te weten Hindoestanen (N=139), Javanen (N=52) en Creolen (N=106).³ Het interview, dat bestond uit een mondeling en schriftelijk gedeelte, werd afgenomen aan de hand van een grotendeels gestructureerde vragenlijst. Gezien de aard van de vragen, zijn de interviews afgenomen door een enquêteur die behoorde tot dezelfde etnische groep als de respondent.

OPERATIONALISATIE

Etnocentrisme is, op de eerste plaats, gemeten via een meetinstrument dat bestaat uit open vragen. De respondenten is gevraagd welke positieve en negatieve eigenschappen zij van toepassing achten op Hindoestanen, Creolen en op Javanen. Een voorbeeld van zo'n open vraag is: Wat vindt u het positieve van Hindoestanen? De respondenten waren geheel vrij in de formulering van hun antwoord alsook in het aantal te noemen eigenschappen.

De open vragen hebben een veelheid aan positieve en negatieve eigenschappen opgeleverd. Met behulp van het programma KWALITAN is dit aantal teruggebracht tot een beperkt aantal categorieën.⁴

Op de tweede plaats is etnocentrisme gemeten door toepassing van een gestandaardiseerde meettechniek, in casu de Likert-techniek. Hiertoe zijn een aantal items geselecteerd die relevant geacht worden voor het continuüm van etnocentrische attitudes (Swanborn 1988: 96-127). Een voorbeeld hiervan vormt het item 'Hindoestanen zijn niet te vertrouwen'.⁵ De items worden voorzien van 5 antwoordcategorieën lopende van 'helemaal mee eens' naar 'helemaal mee oneens'. Voor de drie onderscheiden etnische groepen worden afzonderlijke meetschalen geconstrueerd.⁶

RESULTATEN

POSITIEVE EN NEGATIEVE EIGENSCHAPPEN TEGENOVER EIGEN EN TEGENOVER ANDERE ETNISCHE GROEPEN

In tabel 1 worden de gecategoriseerde antwoorden van de respondenten op de vraag naar positieve eigenschappen van de onderscheiden etnische groepen gepresenteerd. Hierbij zijn tevens de percentuele frequenties weergegeven.⁷ De meest genoemde positieve eigenschap van Hindoestanen is dat ze *hard werken* (36.7%). Andere veel genoemde positieve eigenschappen van Hindoestanen zijn *zuinigheid* (17.1%) en *toekomstgerichtheid* (13.0%).

De meest genoemde positieve eigenschappen van Javanen zijn *beschaafdheid* (24.1%) en *hard werken* (16.5%). *Beschaafdheid* wordt door de respondenten uitgedrukt met woorden als rustig, netjes, beschaafd, ordelijk, geduldig en kalm. Daarnaast worden Javanen vaak positief waargenomen als *vriendelijke mensen* (10.0%), die *makkelijk in de omgang* zijn (10.3%).

Creolen worden met name omschreven als *vriendelijke mensen* (16.2%) die *genieten van het leven* (9.7%). Om de positieve eigenschap *levensgenieters* te verwoorden, gebruiken respondenten termen als goede consumenten, feesten veel, genieten van het leven, levenslustig en een positieve instelling.

In tabel 2 zijn de negatieve eigenschappen die werden toegekend aan de verschillende etnische groepen en de bijbehorende frequenties weergegeven.⁸ De meest genoemde negatieve eigenschap van Hindoestanen is *verslaving* (17.4%). Deze eigenschap betreft meestal het alcoholgebruik. Daarnaast worden Hindoestanen vaak waargenomen als *onverdraagzaam* (15.0%), *onbetrouwbaar* (11.1%) en *jaloers* (8.7%).

Tabel 1:
 Positieve eigenschappen genoemd door alle respondenten (N=297), percentuele frequenties

	t.a.v. Hindoestanen	t.a.v. Javanen	t.a.v. Creolen	t.a.v. Hindoestanen, Javanen en Creolen
beschaafd	2.8	24.1	2.6	10.0
betrouwbaar	2.0	.6	1.3	1.3
gastvrij	4.5	7.4	6.8	6.2
harde werkers	36.7	16.5	6.5	19.8
levensgenieters	.3		9.7	3.1
makkelijk in omgang	1.1	10.3	6.8	6.0
toekomstgericht	13.0	4.4	2.6	6.9
verdraagzaam	3.1	3.8	3.2	3.4
vriendelijk	4.2	10.0	16.2	9.9
zuinig	17.1	1.2		6.5
diversen	.6	4.4	4.5	3.1
geen positieve eigenschap	.8		1.6	0.8
weet niet	13.6	19.7	38.0	23.2
totaal aantal eigenschappen	100% (N=354)	100% (N=340)	100% (N=308)	100% (N=1002)

Zoals hierboven beschreven is *zuinigheid* een veel genoemde positieve eigenschap van Hindoestanen (17.1%). Deze eigenschap wordt echter ook genoemd als negatieve eigenschap (5.7%). Om deze eigenschap uit te drukken, gebruiken respondenten in het geval dat ze een positieve eigenschap bedoelen naast de woorden *zuinig* en *zuinigheid* ook regelmatig de woorden *sparzaam* en *sparzaamheid*. Indien men de negatieve eigenschap wil benadrukken gebruikt men enkel de woorden *zuinig* en *zuinigheid*. Het woord *sparzaamheid* heeft duidelijk een meer positieve connotatie dan het woord *zuinigheid*. De meest genoemde negatieve eigenschap van Javanen is *onbetrouwbaarheid* (15.9%). De respondenten duiden deze eigenschap onder meer aan met termen als *oneerlijk*, *onbetrouwbaar*, *vals*,

geniepig en *huichelachtig*. Daarnaast worden Javanen de volgende negatieve eigenschappen toegeschreven: *onverdraagzaam* (10.1%), *jaloers* (7.5%), *immoreel* (5.2%) en *onderdanig* (5.5%). De meest genoemde negatieve eigenschap van Creolen is dat ze *niet toekomstgericht zijn* (22.8%). Het feit dat Creolen klaarblijkelijk veel van feesten en gezelligheid houden, wordt door een aantal respondenten als positief ervaren, terwijl anderen deze eigenschap juist negatief waarderen. Daarnaast wordt relatief vaak genoemd dat Creolen *lui* (12.5%) en *crimineel* (12.8%) zijn. *Crimineel gedrag* wordt door de respondenten onder andere verwoord als *stelen*, *agressief*, *misdadigers*, *rovers*, *moordenaars* en *dieven*.

Tabel 2

Negatieve eigenschappen genoemd door alle respondenten (N=297), percentuele frequenties

	t.a.v. Hindoestanen	t.a.v. Javanen	t.a.v. Creolen	t.a.v. Hindoestanen, Javanen en Creolen
conservatief	3.0	.6	.3	1.3
crimineel	6.0	1.0	12.8	6.6
discrimineren	5.1	3.2	.6	3.0
dom		2.9	.3	1.0
immoreel		5.2	.9	2.0
jaloers	8.7	7.5	3.8	6.6
lui		1.3	12.5	4.5
niet toekomstgericht	.3	3.2	22.8	8.6
onbeschaafd	2.1	1.9	7.8	3.9
onbetrouwbaar	11.1	15.9	7.8	11.4
onderdanig	.3	5.5	.6	2.1
onverdraagzaam	15.0	10.1	9.7	11.5
verslaving	17.4	2.6	1.9	7.4
zuinig	5.7	.6	.9	2.5
diversen	1.2	1.0	.9	1.0
geen negatieve eigenschap	1.5	2.6	.6	1.5
weet niet	22.8	38.0	15.6	25.0
totaal aantal eigenschappen	100% (N=334)	100% (N=308)	100% (N=320)	100% (N=972)

De hierboven beschreven resultaten hebben betrekking op de antwoorden van de totale respondentenpopulatie (Hindoestanen, Javanen en Creolen tezamen, N=297). We zijn tevens nagegaan welke speciale kenmerken door de drie afzonderlijke etnische groepen worden genoemd (Hindoestanen, N=139; Javanen, N=52; Creolen, N=106). Het beeld dat hierboven is beschreven op basis van de tabellen 1 en 2 zien we grotendeels terugkeren. Desalniettemin zijn er een aantal belangrijke verschillen tussen de groepen. Deze verschillen geven aan dat niet alle eigenschappen voor de verschillende groepen eenzelfde belangrijkheid bezitten alsook dat de groepen elkaar onder-

ling met uiteenlopende stereotypen waarnemen en waarderen. We beschrijven de belangrijkste verschillen tussen de onderscheiden groepen.

In tabel 1 zien we dat *gastvrij* verschillende malen genoemd is als positieve eigenschap van Hindoestanen (4.5%). Het blijkt dat deze eigenschap met name door Hindoestanen zelf naar voren is gebracht. Javanen en Creolen nemen Hindoestanen duidelijk niet waar als *gastvrij*. Hetzelfde geldt voor de eigenschap *betrouwbaar*. De keren dat deze eigenschap in verband gebracht is met Hindoestanen, is dit met name door Hindoestanen zelf genoemd als positieve eigenschap van de ingroup. Op-

vallend is hier dat juist *onbetrouwbaarheid* relatief vaak door Javanen en Creolen als negatieve eigenschap van Hindoestanen is genoemd.

Aan Javanen is de negatieve eigenschap *immoreel* toegeschreven (5.2%). Er is echter geen Javaanse respondent die de ingroup als *immoreel* waarneemt. Het zijn Hindoestanen en Creolen die *immoreel* noemen als zijnde een negatieve eigenschap van Javanen.

Discriminatie is een van de negatieve eigenschappen die in verband werd gebracht met de drie onderscheiden groepen. Deze eigenschap is echter hoofdzakelijk door Creolen genoemd waarbij deze eigenschap dan met name is genoemd als negatieve eigenschap van Hindoestanen.

Vervolgens beschouwen we het aantal respondenten dat als antwoord op de vraag naar positieve en negatieve eigenschappen van de onderscheiden groepen *'weet ik niet'* heeft geantwoord. In tabel 1 zien we dat het aantal *'weet niet'*-antwoorders op de vraag naar positieve eigenschappen van Creolen veel hoger is dan dit aantal op de vraag naar positieve eigenschappen van Hindoestanen en Javanen (38.0 versus 13.6 en 19.7%). Met betrekking tot de negatieve eigenschappen zien we, in tabel 2, een ander beeld. Op de vraag naar negatieve eigenschappen wordt het vaakst *'weet niet'* geantwoord indien deze vraag betrekking heeft op Javanen (38.0%). In de discussie zullen we deze bevindingen nader beschouwen.

Vervolgens vergelijken we de antwoorden van de respondenten op de open vragen met de formuleringen van de items van het Likert-meetinstrument. Het doel daarvan is om vast te stellen in hoeverre de meting van het gestandaardiseerde Likert-meetinstrument aansluit bij eigenschappen zoals die in de voorgaand beschreven ongestandaardiseerde meting zijn genoemd. In tabel 3 worden de exacte formuleringen van de Likert-items alsook de inleiding op deze vragen weergegeven. Op basis van de vergelijking van de tabellen 1

en 2 met tabel 3, kunnen we concluderen dat de operationalisering van ethnocentrisme in het Likert-meetinstrument redelijk aansluit bij de alledaagse leefwereld van de respondenten. Enkel de items 'Hindoestanen zijn aanstellerig', 'Aids komt het meeste voor bij Creolen' sluiten niet of nauwelijks aan bij de belevingswereld van de respondenten. De formulering van het item 'Javanen zijn dom' sluit wel aan bij de belevingswereld van Hindoestanen maar niet bij de belevingswereld van Javanen en Creolen. Het item 'Hindoestanen zijn zuinig' sluit aan bij de alledaagse leefwereld van de respondenten maar is multi-interpretabel. In mindere mate is ook het item 'Creolen willen macht met weinig inspanning' voor meerdere uitleg vatbaar.

In tabel 3 zijn naast de formuleringen van de Likert-items tevens de percentuele frequenties vermeld, waarbij de respondenten zijn ingedeeld in drie categorieën, te weten: diegenen die een ontkennend, neutraal of instemmend antwoord hebben gegeven. We zien dat het percentage instemming met de items varieert tussen 10 en 87%. De meeste instemming wordt betuigd met de items 'Hindoestanen zijn harde werkers' en 'Hindoestanen zijn zuinig' (respectievelijk 86.5 en 85.8%). De items waarin Javanen als dom en Hindoestanen als aanstellerig worden bestempeld, trekken het minst aantal instemmers (10%).

SAMENHANG VAN DE DIMENSIES VAN ETNOCENTRISME

De tweede onderzoeksvraag luidt: in welke mate bestaat er een samenhang tussen positieve attitudes tegenover de etnische ingroup enerzijds en negatieve attitudes tegenover etnische outgroups anderzijds? Teneinde deze vraag te beantwoorden, berekenen we de samenhang tussen de beide componenten.⁹

Het merendeel van de gevonden samenhangen is negatief. Voor Hindoestanen en Creolen blijkt dat naarmate zij een positievere attitude hebben tegenover de eigen groep, zij

Tabel 3
Etnocentrisme gemeten via de Likert-techniek, percentuele frequenties

	frequenties (%)			valide aantal cases
	eens	neutraal	oneens	
Inleiding: Suriname kent verschillende etnische groepen die met en naast elkaar leven. Over hen horen we regelmatig verschillende uitspraken. Met deze uitspraken kan men het eens of oneens zijn. De meningen daarover verschillen nogal sterk. Wij willen graag weten wat u van die uitspraken vindt. Het is niet de bedoeling dat u er lang over nadenkt. Het gaat vooral om uw eerste indruk.				
Hindoestanen drinken over het algemeen veel alcohol	76.0	9.5	14.5	275
Creolen gebruiken veel drugs	40.8	29.6	29.6	260
Javanen zijn dom	10.0	21.9	68.1	270
Hindoestanen zijn niet te vertrouwen	27.8	13.2	59.0	266
Hindoestanen zijn aanstellerig	21.1	18.4	60.5	256
Javanen zijn onderdanige mensen	42.1	19.9	37.9	261
Creolen zijn plezierige mensen om mee om te gaan	50.7	27.2	22.0	268
Creolen verkwisten hun geld	77.3	11.0	11.7	273
Aids komt het meeste voor bij Creolen	34.1	23.9	42.0	205
Javanen zijn geniepig	54.0	19.0	27.0	248
Hindoestanen zijn harde werkers	86.5	7.1	6.4	281
Javanen passen zich gemakkelijk aan	72.3	16.2	11.5	260
Creolen willen macht met weinig inspanning	75.7	13.2	11.0	272
Hindoestanen zijn zuinig	85.8	8.2	6.0	281
Javanen zijn netjes	70.8	14.0	15.1	271

een minder negatieve attitude hebben tegenover andere etnische groepen. Ook Javanen zullen, naarmate zij sterker een positieve attitude tegenover de eigen groep onderschrijven, zich in sterkere mate distantiëren van negatieve attitudes tegenover Hindoestanen.

Slechts één empirische samenhang is positief. Voor Javanen vinden we een matig positieve samenhang tussen een positieve attitude tegenover de eigen groep en een negatieve attitude tegenover Creolen. Dit betekent dat bij Javanen een positieve attitude tegenover de eigen groep relatief vaak wordt aangetroffen in combinatie met een negatieve attitude tegenover Creolen. Alleen deze samenhang komt in enige mate overeen met de theoretische veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de Sociale Identiteit Theorie. Voor de overige relaties komt de theoretisch veronderstelde bifactoriële structuur van etnocentrisme, empirisch niet tot uitdrukking in de

huidige Surinaamse samenleving.

MATE VAN ETNOCENTRISME ONDER HINDOESTANEN, CREOLEN EN JAVANEN.

Vervolgens beantwoorden we de vraag in welke mate Hindoestanen, Creolen en Javanen etnocentrische attitudes onderschrijven. Hiertoe berekenen we de gemiddelde scores van deze groepen op de verschillende gestandaardiseerde meetschalen. Een hogere score op de meetschaal 'positieve attitude tegenover de ingroup' of op de meetschaal 'een negatieve attitude tegenover outgroups' betekent respectievelijk een positievere attitude tegenover de eigen etnische groep en een negatievere attitude tegenover andere etnische groepen. De resultaten zijn weergegeven in tabel 4.

Een positieve attitude tegenover de eigen etnische groep treffen we het sterkst aan bij

Tabel 4

Mate van ethnocentrisme voor Hindoestanen (N=135), Javanen (N=51) en Creolen (N=97).

Ethnocentrische attitudes	gemiddelde score
HINDOESTANEN	
positieve attitude tegenover eigen groep	3.73
negatieve attitude tegenover Javanen	2.52
negatieve attitude tegenover Creolen	3.57
JAVANEN	
positieve attitude tegenover eigen groep	4.03
negatieve attitude tegenover Hindoestanen	2.91
negatieve attitude tegenover Creolen	3.55
CREOLEN	
positieve attitude tegenover eigen groep	2.59
negatieve attitude tegenover Hindoestanen	3.28
negatieve attitude tegenover Javanen	3.14

Javanen (4.03), vervolgens bij Hindoestanen (3.73) en het minst sterk bij Creolen (2.59).

Ook vinden we verschillen wat betreft de negatieve attitude tegenover andere etnische groepen. Hindoestanen hebben gemiddeld een negatievere attitude tegenover Creolen dan tegenover Javanen (3.57 versus 2.52). Ook bij Javanen wordt een negatieve attitude het sterkst aangetroffen tegenover Creolen (3.55 versus 2.91 tegenover Hindoestanen). Bij Creolen blijkt het verschil tussen de mate van negatieve attitudes tegenover Hindoestanen en de mate van negatieve attitudes tegenover Javanen minimaal (respectievelijk 3.28 en 3.14).

ETHNOCENTRISME VAN SOCIALE CATEGORIEËN

Vervolgens willen we vaststellen of er binnen de etnische groepen verschillen bestaan in de mate waarin men de positieve attitude tegenover de eigen groep respectievelijk de mate waarin men de negatieve attitude tegenover andere etnische groepen onderschrijft. Na kennisneming van theoretische en empirische studies selecteren we de sociaal-structurele kenmerken leeftijd en opleiding. Ethnocentris-

me wordt vaak in sterkere mate aangetroffen bij ouderen en bij lager opgeleiden, althans in overwegend Westerse landen (Selznick & Steinberg 1969: 71-77, 135-169; Glock, Wuthnow, Piliavin & Spencer 1975: 38-40; Schäfer & Six 1978: 158-161; Schuman, Steeh & Bobo 1985: 71-138). We berekenen de gemiddelde scores van de opleidings- en leeftijdscategorieën.¹⁰

We bespreken eerst de resultaten met betrekking tot de opleidingscategorieën. We vinden belangrijke verschillen tussen Hindoestanen uit verschillende opleidingscategorieën. Een positieve attitude tegenover de ingroup wordt het sterkst aangetroffen bij Hindoestanen met het hoogste opleidingsnivo, terwijl Hindoestanen met het laagste opleidingsnivo zich het sterkst distantiëren van deze positieve attitude. Negatieve attitudes tegenover Javanen en Creolen worden daarentegen het sterkst onderschreven door Hindoestanen met het laagste opleidingsnivo.

Voor Javanen zien we eenzelfde beeld. Een positieve attitude tegenover de eigen groep wordt het sterkst aangetroffen bij degenen met de hoogste opleidingsnivo's, terwijl deze mensen zich het sterkst distantiëren van negatieve attitudes tegenover Hindoestanen en

Creolen. Javanen die enkel basisonderwijs genoten hebben, blijken juiste in sterke mate negatief ten opzichte van Hindoestanen en Creolen.

Met betrekking tot Creolen zien we een soort gelijk patroon. Bij Creolen die na de basisschool geen vervolgonderwijs hebben genoten, treffen we een minder sterke positieve attitude tegenover de eigen groep aan dan bij Creolen met hogere opleidingsnivo's. Negatieve attitudes tegenover Javanen worden juist wel het sterkst aangetroffen bij Creolen uit de laagste opleidingscategorie. Daarentegen worden negatieve attitudes tegenover Hindoestanen het sterkst aangetroffen bij Creolen uit de hoogste opleidingscategorie. Het verschil met de gemiddelde score van Creolen uit de laagste opleidingscategorie is echter minimaal.

Indien we de resultaten voor de onderscheiden leeftijdscategorieën in ogenschouw nemen, zien we een minder consistent beeld. De verschillen in etnocentrische attitudes tussen Hindoestanen uit verschillende leeftijdscategorieën lopen uiteen. Bij Javanen van vijftig jaar en ouder treffen we etnocentrische attitudes het sterkst aan. Dit geldt met name voor een negatieve attitude tegenover Hindoestanen en Creolen. Een negatieve attitude tegenover andere etnische groepen wordt verhoudingsgewijs ook sterk aangetroffen bij oudere Creolen. Tegelijkertijd blijken oudere Creolen zich het sterkst te distantiëren van de positieve attitude tegenover de eigen groep.

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

In deze bijdrage hebben we etnocentrische attitudes van Hindoestanen, Javanen en Creolen in kaart gebracht. Een deel van onze vraagstellingen komt overeen met de vraagstellingen uit de studies van Speckmann (1963) en Van Renselaar (1963). Ook de antwoorden op deze vragen vertonen grote overeenkomst. In deze studie hebben we aange-toond dat er verschillen bestaan in de mate

waarin de groepen zichzelf en elkaar waarde-ren. Creolen worden over het algemeen het meest negatief en Javanen het meest positief gewaardeerd. Ook Speckmann (1963: 89) concludeerde dat de negatieve attitude van Hindoestanen het sterkst was ten opzichte van Creolen. De uitkomsten van het onderzoek van Van Renselaar (1963: 103) toonde aan dat Creolen negatiever oordeelden over Hindoes-tanen dan over Javanen.

Overeenkomstig met de bevindingen van Speckmann concluderen we dat Hindoestanen met name negatieve eigenschappen als niet-toekomstgericht, lui en crimineel toeschrijven aan Creolen. De conclusie van Speckmann dat Hindoestanen Creolen negatief beoordelen mede op grond van de waargenomen autori-taire houding van Creolen wordt in onze stu-die niet bevestigd.

Van Renselaar heeft in 1963 aangetoond dat Hindoestanen door Creolen worden om-schreven als discriminerend, gierig en onbe-trouwbaar. Ook in onze studie worden deze negatieve eigenschappen relatief vaak door Creolen toegeschreven aan Hindoestanen. Daarnaast zien Creolen alcoholmisbruik als een belangrijke negatieve eigenschap van Hindoestanen. Op grond van de vergelijking van de resultaten van Speckmann en Van Renselaar met de resultaten uit de onderhavi-ge studie concluderen we dat de aard van de negatieve oordelen van Hindoestanen over Creolen en van Creolen over Hindoestanen tussen 1963 en 1992 een betrekkelijk grote mate van stabiliteit kent.

Geheel tegenstrijdig met de theoretische verwachting conform de Sociale Identiteits Theorie, volgens welke een negatieve attitude tegenover outgroups samengaat met een posi-tieve attitude tegenover de ingroup, is geble-ken dat voor Hindoestanen en Creolen een positieve attitude tegenover de etnische in-group vaak samengaat met een minder nega-tieve attitude tegenover andere etnische groe-pen. Enkel bij Javanen wordt een positieve attitude tegenover de ingroup tegelijkertijd

aangetroffen met een negatieve attitude tegenover Hindoestanen.

Op basis van de empirische resultaten concluderen we dat er verschillen bestaan tussen verschillende sociale categorieën met betrekking tot ethnocentrische attitudes. Positieve attitudes ten aanzien van de eigen groep worden verhoudingsgewijs in sterke mate aangetroffen bij hoger opgeleiden. Deze bevinding is afwijkend van hetgeen op basis van eerder onderzoek is verondersteld. Overeenkomstig met de theoretische veronderstellingen worden negatieve attitudes tegenover etnische outgroups over het algemeen het sterkst aangetroffen bij lager opgeleiden en ouderen.

De hierboven beschreven resultaten en conclusies roepen verschillende vragen op. Zo zijn we, bij de open vragen naar positieve en negatieve eigenschappen van de onderscheiden etnische groepen, geconfronteerd met een relatief groot aantal *weet-niet* antwoorden. Deze bevindingen leiden tot de vraag wat dit antwoord nu daadwerkelijk betekent. Zo'n *weet-niet* antwoord kan immers verschillende dingen betekenen. Op de eerste plaats kan dit betekenen dat respondenten geen positieve of negatieve eigenschappen weten omdat ze niet of nauwelijks contact hebben met andere bevolkingsgroepen. Dit impliceert echter dat de *weet-niet* score voor de ingroup steeds het laagste zou zijn. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Daarbij in ogenschouw nemend dat het onderzoek zich af heeft gespeeld in Paramaribo, veronderstellen we dan ook dat een hoog percentage *weet-niet* scoorders niet duidt op weinig inter-etnisch contact.

Een tweede mogelijke betekenis van het *weet-niet* antwoord is meer voor de hand liggend. In deze betekenis heeft het antwoord *weet-niet* op de vraag naar positieve eigenschappen de inhoud 'ik het weet het niet omdat ik de betreffende etnische groep geen positieve eigenschappen toeken'. Hetzelfde geldt voor de *weet-niet* antwoorden op vraag naar negatieve eigenschappen.

Op de derde plaats kan een hoog aantal

'weet-niet' antwoorden veroorzaakt worden door sociale wenselijkheid-effecten. Mogelijkerwijze zijn de respondenten niet bereid om negatieve antwoorden inzake eigenschappen van andere etnische groepen te geven omdat hier een sociaal taboe op rust.

Tevens leiden de conclusies tot de vraag waarom de theoretische veronderstelling inzake de bifactoriële structuur van ethnocentrisme, in casu de combinatie van een positieve attitude tegenover de ingroup en een negatieve attitude tegenover outgroups, in de Surinaamse samenleving gefalsifieerd wordt. Het zou kunnen zijn dat de specifieke bevolkingssamenstelling van Suriname in de totstandkoming van deze afwijkende resultaten een rol heeft gespeeld. Tot dusverre is ethnocentrisme niet eerder onderzocht in samenlevingen waarin verschillende etnische minderheidsgroepen samen één natiestaat vormen. Mogelijk heeft de samenstelling van de bevolking in een samenleving invloed op de specifieke combinatie van etnische vooroordelen. In zo'n samenleving is het mogelijk dat, voordat een individu de etniciteit van een andere groep positief kan waarderen, het noodzakelijk is dat deze persoon ook de eigen etniciteit positief waardeert.

We hebben geconcludeerd dat een hoge opleiding relatief vaak gepaard gaat met zowel een positievere attitude tegenover de eigen groep als een minder negatieve attitude tegenover andere etnische groepen. Voor de verklaring van deze empirische relatie gaan we te rade bij Roof (1978: 117-124) en Gabannesch (1972: 857-862). Door onderwijs vergaren mensen kennis en verrijken ze hun ervaring. Onderwijs vergroot het inzicht in en de kennis van divergerende normen, waarden en gebruiken. Hierdoor kan het genieten van een hogere opleiding begrip en waardering scheppen voor zowel de eigen als andere etnische groepen, waardoor de processen van sociale identificatie en sociale contra-identificatie niet meer vanzelfsprekend samen voor zullen komen. Vanuit dit gezichtspunt en

gezien het pluriform etnisch karakter van de Surinaamse samenleving zou kennis over etniciteit en de daarbij behorende culturele gebruiken een onmisbaar element moeten gaan vormen in de algemene vorming. Onderwijs kan hierbij een belangrijke rol spelen.

Daarnaast willen we twee andere alternatieve verklaringen voor de empirische relatie tussen opleiding en negatieve vooroordelen tegenover etnische outgroups de revue laten passeren. Een eerste alternatieve verklaring komt voort uit de zogenaamde Conflict Theorie. Deze Conflict theorie biedt een verklaring onder welke omstandigheden de mechanismen van sociale identificatie en sociale contra-identificatie worden versterkt (Coser 1956; Blalock 1967; Olzak & Nagel 1986). Het centrale thema in deze theorie is dat concurrentie tussen twee of meerdere etnische groepen steeds zal ontstaan wanneer deze groepen trachten om schaarse hulpbronnen te bemachtigen. Vervolgens zal deze concurrentie leiden tot groeiende solidariteit binnen de eigen groep (sociale identificatie) gevolgd door het zich afzetten tegen andere etnische groepen (sociale contra-identificatie) en diensengevolge tot etnocentrische attitudes. De geringe negatieve vooroordelen tegenover andere etnische groepen bij hoger opgeleiden in de Surinaamse samenleving kunnen wellicht ook worden verklaard uit het feit dat deze hoger opgeleiden tot de hogere sociaal-economische klassen gerekend kunnen worden. Hogere sociaal-economische klassen ervaren over het algemeen minder economische concurrentie waardoor de processen van sociale identificatie en sociale contra-identifi-

catie minder sterk aanwezig zullen zijn.

Een volgende alternatieve verklaring berust op het feit dat er in de Surinaamse samenleving een sterk sociaal taboe heerst rondom etnische vooroordelen. Het is mogelijk dat hoger opgeleiden niet zozeer in mindere mate negatieve attitudes tegenover andere etnische groepen onderschrijven, maar dat zij beter in staat zijn om deze attitudes te verhullen dan lager opgeleiden. In het in deze studie gehanteerde Likert-meetinstrument komen met name zogenaamde openlijke grove negatieve vooroordelen ten aanzien van andere groepen tot uitdrukking. Mogelijk bestaan er naast deze openlijke etnische vooroordelen tevens subtiele en verborgen vooroordelen in de Surinaamse samenleving. Helaas hadden we in deze studie niet de mogelijkheden om ook deze subtiele vormen tot object van onderzoek te maken.

Diepgaander onderzoek is dan ook noodzakelijk. Enerzijds zullen diepte-interviews duidelijkheid moeten verschaffen over de houdbaarheid van de etnocentrisme theorie in de Surinaamse samenleving, in de verklaringskracht van opleiding en sociale klasse in het ontstaan en voortbestaan van etnische vooroordelen, alsook in de vorm en uiting van subtiele etnische vooroordelen in Suriname. Anderzijds zal uitbreiding van de steekproef inzicht moeten geven in de generaliseerbaarheid van de hierboven beschreven conclusies. Onderzoek dat een bijdrage kan leveren aan begrip, waardering en het vreedzaam samenleven van verschillende etnische groepen, is een belangrijk terrein voor verder sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

NOTEN

1. Uiteraard heeft deze keuze gevolgen voor de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten. Deze generaliseerbaarheid beperkt zich derhalve tot de Surinaamse bevolking van 16 jaar en ouder, woonachtig in Paramaribo.
2. Er zijn a-select straten en vervolgens a-select huisnummers geselecteerd. Van de personen woonachtig op het gekozen adres, werden de personen geselecteerd die voor 1976 geboren zijn. Van deze personen werd degene die het laatst jarig was geweest, benaderd met de vraag om mee te werken aan het interview.
3. Het aantal respondenten behorende tot een andere etnische groep dan Hindoestanen, Javanen of Creolen is te klein

- om op basis van die gegevens tot betrouwbare resultaten te komen.
4. KWALITAN vervult hierbij met name een structurerende en archiverende functie (vgl. Peters, Westers & Richardson 1989). We hebben gebruik gemaakt van KWALITAN versie 3.1. Tijdens de beginfase van deze analyses zijn de antwoorden van de respondenten gecodeerd waarbij we zoveel mogelijk hebben getracht aan te sluiten bij de door de respondenten gegeven antwoorden. In verschillende opeenvolgende stappen zijn deze ongeordende en niet-samenhangende codes geordend, aan elkaar gerelateerd en daar waar mogelijk samengevoegd.
  5. Nadat de antwoordcategorieën zijn voorzien van een oplopende of aflopende getallenreeks overeenkomstig de inhoudelijke betekenis van de antwoorden, worden de scores van iedere respondent over de betreffende items gesommeerd. De gemiddelde score vormt de eindscore van de respondent op de betreffende attitude. Een hoge eindscore betekent een negatieve attitude tegenover andere etnische groepen of een positieve attitude tegenover de eigen etnische groep.
  6. Op voorhand is het item 'Hindoestanen zijn zuinig' van de schaalconstructie uitgesloten. Dit item blijkt multi-interpretabel. De betrouwbaarheid van de diverse meetschalen loopt uiteen van laag tot redelijk. Cronbach's alpha varieert tussen .32 en .68. Deze bevinding is niet verwonderlijk gegeven het wisselend en beperkt aantal items in de afzonderlijke schalen. Daarom rekenen we de betrouwbaarheid van de meetschalen om naar waarden die zouden ontstaan indien de schalen allemaal uit 10 items zouden bestaan (Swanborn 1988: 111). Deze herberekende betrouwbaarheid loopt uiteen van .70 tot .84. Indien extra items, die te beschouwen zijn als valide operationaliseringen van het betreffende theoretisch concept, aan de schalen zouden worden toegevoegd, is de betrouwbaarheid van de schalen goed.
  7. De categorie diversen bestaat uit eigenschappen als 'zijn goede sporters', 'kunnen lekker koken', 'zijn in de verkoop', en 'kunnen goed praten'.
  8. De categorie diversen bestaat uit eigenschappen als 'zijn niet handig', en 'zijn niet welbespraakt'.
  9. Hiertoe hebben we de Pearson's correlatie coëfficiënten berekend.
  10. Opleiding wordt gehercodeerd in 4 categorieën. Opleiding is gehercodeerd in basisonderwijs (N=91), voortgezet onderwijs junioren (N=106), voortgezet onderwijs senioren (N=52), en hoger beroeps en wetenschappelijk onderwijs (N=13). Gezien het lage aantal respondenten in de hoogste opleidingscategorie is deze categorie buiten beschouwing gelaten. Leeftijd is gehercodeerd in 3 categorieën, te weten: 16 tot en met 29 jaar (N=118), 30 tot en met 49 jaar (N=105), en 50 jaar en ouder (N=62).

LITERATUUR

- Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J. & Sanford, R.N. 1950/1982
The authoritarian personality. New York:
- Billiet, J., Eisinga, R. & Scheepers, P. 1996
 Ethnocentrism in the Low Countries: a comparative perspective. *New Community*, 22, 401-416.
- Billiet, J., Carton, A. & Huys, R. 1990
Onbekend of onbemind? Een sociologisch onderzoek naar de houding van de Belgen tegenover migranten. Leuven: Sociologisch Instituut K.U. Leuven.
- Blalock, H.M. 1967
Toward a theory of minority group relations. New York: Wiley.
- Coser, L. 1956
The functions of social conflict. Glencoe: Free Press.
- Derveld, L.A. 1981
Politieke mobilisatie en integratie van de Javanen in Suriname. Bedum: Scholma Druk.
- Eisinga, R. & Scheepers, P. 1989
Etnocentrisme in Nederland. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Gabannesch, H. (1972)
 Authoritarianism as world view. *American Journal of Sociology*, 77, 857-875
- Glock, C.Y., Wuthnow, R., Piliavin, J.A. & Spencer, M. 1975
Adolescent prejudice. New York: Harper & Row Publishers.
- Hassankhan, M., Ligeon, M. & Scheepers, P. 1995
 Sociaal-economische verschillen tussen Creolen, Hindoestanen en Javanen: 130 jaar na de afschaffing van de slavernij. In L. Gobardhan-Rambocus, M. Hassankhan & J. Egger (red.), *De erfenis van de slavernij* (p 249-274). Paramaribo: Anton de Kom Universiteit.

- Olzak, S. & Nagel, J. 1986
Competitive ethnic relations. Orlando: Academic Press.
- Roof, W.C. 1978
Community and commitment. New York: Elsevier.
- Peters, V., Wester, F. & Richardson, R. 1989
Kwalitatieve analyses in de praktijk en handleiding bij Kwalitan. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Pieterse, H., Scheepers, P., Van der ven, J. 1991
 Religious beliefs and ethnocentrism, a comparison between the Dutch and the white church-going South Africans. *Journal of Empirical Theology*, 4, 64-85.
- Schäfer, B. & Six, B. 1978
Sozialpsychologie des Vorurteils. Stuttgart: Kohlhammer.
- Schuman, H., Steeh, C. & Bobo, L. 1985
Racial attitudes in America: trends and interpretations. Cambridge: Harvard University Press.
- Selznick, G.J. & Steinberg, S. 1969
The Tenacity of Prejudice. New York: Harper & Row Publishers.
- Smooha, S. 1987
 Jewish and Arab ethnocentrism in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 10(1), 1-26.
- Speckmann, J.D. 1963
 De houding van de Hindostaanse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van Creolen. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*. 119(1), 76-92.
- Sumner, W.G. 1906
Folkways. Boston: Ginn, 1906; New York: Dover Publications, 1959.
- Swanborn, P.G. 1987
Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Amsterdam: Boom.
- Swanborn, P.G. 1988
Schaaltechnieken, theorie en praktijk van acht eenvoudige procedures. (2nd ed.). Amsterdam: Boom.
- Tajfel, H. 1981
Human groups en social categories. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. 1982
 Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*. 33, 1-39.
- Van Renselaar, H.C. 1963
 De houding van de Creoolse bevolkingsgroep in Suriname ten opzichte van ander bevolkingsgroepen. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*. 119(1), 93-105.

Geneviève Verberk studeerde sociologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zij is nu als assistent in opleiding verbonden aan de vakgroep sociologie van die universiteit ten behoeve van het project 'Negatieve attitudes tegenover allochtonen: gefundeerde conceptualiseringen en metingen'

Peer Scheepers promoveerde in 1989 samen met Rob Eisinga op het proefschrift 'Etnocentrisme in Nederland, theoretische en empirische modellen'. Hij is thans als universitair hoofddocent verbonden aan de vakgroep sociologie en als bijzonder hoogleraar 'Maatschappelijke Vooroordelen' verbonden aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Maurits Hassankhan is als universitair docent verbonden aan de Universiteit van Suriname. Hij doet met name onderzoek naar contractarbeiders in Suriname en naar etnische relaties en ethnocentrisme. Tevens is hij redacteur van 'The Journal of Social Sciences' van de Universiteit van Suriname.